

Demokrati eller etnokrati?

All offentlig makt ska utgå från folket. Det är något som slås fast i vår grundlag.

Men det finns ett problem här. Ordet ”folk” har inte en bestämd innebörd. Det är ett ord som används i flera olika betydelser.

”Att bete sig som folk”.

”Folkmusik”.

”Sveriges folk.”

”Folkrörelse.”

I den politiska debatten används ordet väsentligen i *två* helt olika betydelser. Ofta ser vi att politiska debattörer och politiska partier (medvetet eller omedvetet) låter ordet glida mellan dessa två.

För att skilja dem åt brukar vi använda två grekiska låneord, *demos* och *ethnos*. Båda betyder ”folk”, men med olika innebörd. Med *demos* menar vi folk i betydelsen alla människor, ”massan”, i ett land, en provins, eller på en ort. ”Sveriges folk” – *demos* – är alla människor i Sverige, oberoende av härstamning, språk, religion, hudfärg, kulturella särdrag, normer, värderingar, social tillhörighet eller status. Alla. Till Sveriges folk – *demos* – hör även samer, tornedalsfinnar, och människor med olika invandrarbakgrund. Däremot inkluderar då inte ”Sveriges folk” finlandssvenskar eller svensk-amerikaner.

Om ett lands folk, dess *demos*, har lika politiska rättigheter och skyldigheter, har rösträtt och därmed ytterst bestämmer över landets styre, då har vi *demokrati*.

Ordet ”folk” i betydelsen *ethnos* är något annat. Då talar vi om etnicitet. Det avser en folkgrupp som man förutsätter har vissa gemensamma *markörer*. Markörerna kan bestämmas olika (och det ganska godtyckligt). Det kan vara språket; alla som talar samma språk räknas som tillhörande ett och samma ”folk” = *ethnos*. ”Svenskar” är då detsamma som ”svensk-språkiga”. Men det kan också vara härstamningen som man ställer upp som en markör för tillhörighet. Så är till exempel definitionen i Israel av ”jude” att personen har ”en judisk mor”. Det kan också vara hudfärg eller andra fysiska drag (folk = ras), det kan vara religionstillhörighet eller kulturell tradition (kravet på att känna till en ”litterär kanon”, landets historia osv.); det kan handla om gemensamma normer och beteenden. Uppfyller man kraven (den eller de markörer som förutsätts) räknas man som tillhörande ett och samma ”folk”, då i betydelsen *ethnos*. I den meningen är finlandssvenskar ”svenskar”, medan samer och tornedalsfinnar och invandrare i Sverige inte räknas som ”svenskar”. De har en annan *eticitet*. Men de är svenska medborgare och hör till Sveriges folk i betydelsen *demos*.

Idén om ”folk” – *ethnos* – har samband med romantikens tankar om ”folksjäl”, ”folket” som en sorts organism, med ett eget liv vars själ och karaktär kommer till synes i folkmusik, folksagor, muntliga berättelser, ”folkkultur”. Detta som är så typiska inslag i nationalromantiken och som fick sitt politiska uttryck i nationalistiska rörelser under 1800- och 1900-talet, med förödande konsekvenser.

Om man nu i den politiska debatten ställer krav på *etniska markörer* för politiska rättigheter, medborgarskap, rösträtt osv. då är det inte demokrati det handlar om utan *etnokrati*.

I praktiken finns det nog knappast någon stat som är till hundra procent demokratisk. Det brukar alltid vara fråga om en blandning; även erkända demokratier har ofta nog inslag som är etnokratiska. Ibland lite, ibland mycket, ibland så mycket att det är diskutabelt om landet i fråga verkligen kan rubriceras som demokrati.

I Estland och Lettland är det etnokratiska inslaget stort: Språkrav. Den som inte har estniska respektive lettiska som modersmål måste avlägga språkprov för att ha rösträtt och fulla medborgerliga rättigheter. Det lämnar till exempel etniska ryssar, födda och uppvuxna i

länderna, utanför den politiska processen. Länderna är i den meningen snarare etnokratier än demokratier.

I Tyskland kopplas medborgarskap till härstamningen. Det är lättare att få tyskt medborgarskap om man har tysk härstamning, dvs. avlats av människor med tysk etnicitet (till exempel Volgatyskar), än om man har turkisk härstamning – hur bra man än kan tyska. Ett helt annat exempel är Saudiarabien, med krav på såväl härstamning som religionstillhörighet för medborgarskap.

I Danmark finns ett politiskt parti som har en extremt etnokratisk ideologi: Ordet ”folk” i namnet Dansk folkeparti står för *ethnos*, inte *demos*. Partiets krav på ”danskt” beteende är långtgående och har direkt löjeväckande inslag. Till de mer originella markörkraven som detta parti har fört fram under hösten 2009 är ett lagförslag om att en bestämd andel av den mat som serveras på institutioner som sjukhus och ålderdomshem ska utgöras av ”danskt” fläskkött. Dansk folkepartis idéer och etnokratiska ideologi har anammats i remarkabel utsträckning av debattörer och av andra partier i dansk politik. Partiets kampanjer mot allt (etniskt) ”odanskt” har fått effekt, och vi har kunnat följa under årens lopp utvecklingen i Danmark från demokrati till allt större grad av etnokrati.

Vid det svenska Folkpartiets kongress i höstas anade vi en viss spänning mellan de två innebörderna i ordet ”folk”. Majoriteten av deltagarna röstade ner några av partiledningens förslag som hade etnokratisk tendens (språkkrav och andra assimilationskrav av varierande slag). Men spänningen mellan de två finner vi på andra håll i den politiska debatten också.

Det gäller framför allt den nya partibildning (med inspiration från Dansk folkeparti) som kallar sig ”Sverigedemokraterna”. Partinamnet är vilseledande. Partiet borde heta ”Sverige-etnokraterna”. Det är ingen tvekan om att partiet ställer krav på ”svenskhets”, även om det är otydligt vilka markörer som skulle definiera svenskheten och vara avgörande för medborgarskap och politiska rättigheter. Inslaget av nationalromantik är tydligt.

Vi borde vara envisa på den här punkten, kräva att våra politiker och debattörer klargör, när de talar om folk och folkstyre, om de menar *demos* eller *ethnos*. Är idealet demokrati eller etnokrati? Hur ser de på proportionerna mellan de två i den praktiska politiken?

Alldeles oproblematiskt är detta inte. Helt lika rättigheter för alla, individuellt, skulle också innebära att särskilda kollektiva rättigheter inte skulle få förekomma. Men ibland kan de vara en nödvändighet, just för att värna om minoriteter, minoriteter i utsatt position. Men att en majoritetsbefolkning, ett majoritets-*ethnos*, skulle ha sådana sär rättigheter (som Dansk folkeparti och som SD, ”Sverigeeetnokraterna” vill), det är orimligt.

På ett påtagligt sätt har de etnokratiska idéerna under senare år i Europa kommit att kombineras med fenomenet islamofobi. Det är lätt att peka på de populistiska partierna och deras islamfientliga retorik. Det gäller inte minst de två schweiziska partier som drev frågan om ett konstitutionellt (!) förbud att bygga minareter. Inslaget av just nationalromantik i deras propaganda är påtagligt, och den dualistiska kontrasteringen ”vi och dom”.

Islamofobiska idéer är en parallell företeelse till antisemitismen och delar många av dess drag: Man tror på och sprider stereotypa föreställningar om islam och muslimer som ”de andra”, de som inte hör till ”vårt folk” (=ethnos), ofta då kombinerat med konspirationsteorier om islams farlighet och påståenden om att ”de kommer att ta över”. Man hör till och med uttryck som att ”muslimer skaffar många barn och kommer att bli i majoritet”. Man anför lösryckta korancitat för att visa ”hurdan islam egentligen är”. Allt detta bygger på en rad felaktiga premisser och föreställningar, där poängen är att framhålla det främmande som något farligt som måste bekämpas med drastiska åtgärder.

Den första felaktiga premissen är att man tänker sig att den formella religionstillhörigheten skulle vara en väsentlig markör, att den avgör hur människor tänker, tror, tycker och handlar. I verkligheten är det väldigt sällan fallet. För de allra flesta människor är det *annat* som är viktigare, familjen, barnens trygghet, utbildning och framtid,

arbetslivet, pengar, kärlekslivet, fotboll. Drivkrafterna bakom individens handlande är sällan religiösa ens när de uppfattas och kläs i religiösa termer.

Den andra felaktiga premissen är att en religion skulle vara en ens någotsånär enhetlig företeelse, och att den skulle vara oföränderlig. Både historia och nutid visar att religioner förändras, omtolkas, får andra funktioner, inte minst i samband med migration. Mångfalden och motsägelserna inom det som kallas *en* religion är oräkneliga. Religioner existerar inte *i sig*. Det som finns, det som existerar är människor av kött och blod, och det finns inte två individer som är lika, och ingen människa finns som inte ändrar synsätt under livets gång. Kollektiva karakteristiker är missvisande.

Det tredje misstaget är föreställningen att människor i gemen skulle göra som religiösa ledare eller aktivister säger. Det är lätt att konstatera att så *inte* är fallet. *Olika* ledare har sina flockar av anhängare, men de är inte representativa för flertalet. Människor plockar ur den religiösa traditionen det de trivs med, det de finner användbart eller tilltalande – resten lämnar man därhän. Föreställningen om att människor skulle vilja ha teokrati med diktatoriska religiösa ledare i spetsen är fel. Empiriska undersökningar visar att minst 80 procent av människor i den muslimska världen vill ha demokrati och mänskliga rättigheter. Vi kan här hänvisa till det stora forskningsprojektet *World Values Survey*, och till dess rapport *Islam, Gender, Culture, and Democracy* (ed. Ronald Inglehart; de Sitter Publications 2003), och till projektets senare publikationer, i tryck och på Nätet.

Varför migrerar människor från ett land till ett annat? Är motivet att sprida en viss religion? Knappast. Människor migrerar för att man har det svårt, för att undkomma våld, för att man hoppas få det bättre, för att få arbete, för att känna trygghet, för att slippa förföljelse, och inte att förglömma: för att finna arbete, för att försörja sig. Det händer till och med att man emigrerar för att kunna utöva sin religion fritt utan tvång. Men religiösa skäl för migration är det *ytterst* få som har.

Karakteristiskt för islamofob propaganda (i likhet med den nazistiska antisemitiska) är att den gärna pekar på ”vad som står i texterna”, och anför citat från respektive religions skrifter. Men man frågar då inte efter hur de *troende* själva uppfattar de textställena, eller vilket vikt de eventuellt lägger vid dem (om alls!).

Islamofobisk propaganda sprids av såväl vissa politiska grupper som av en del religiösa sekter. De spelar på ett dualistiskt synsätt, indelningen i världen i ”vi och dom”, och bortser då från att var individ har många olika tillhörigheter på en gång och att den religiösa sällan är den viktigaste av dem.

Den schweiziska folkomröstningen om ”minaretsförbud” den 29 november 2009 kan det vara intressant att se lite närmare på. Den utgör ett belysande exempel på tendenser som vi ser också i andra delar av Europa. Vad uttryckte den och hur kan den förklaras?

Det var ett ganska stort deltagande i folkomröstningen, 53,4 %, vilket är mer än det brukar vara i Schweiz. Jarösterna utgjorde 57,5 %. Det gällde alltså ett tillägg till landets själva Grundlag: ett förbud mot bygge av fler minareter. Det finns totalt bara fyra minareter i Schweiz och de är av modest format. De kan knappast utgöra något problem. Det måste vara andra saker som ligger bakom utfallet. Påfallande är att omröstningen gav annat resultat än de opinionsundersökningar som föregått den, och resultatet stred också mot vad de flesta politiker förordat. Folkomröstningen visade alltså på diskrepansen mellan politisk elit och folklig opinion, ett avstånd mellan etablerade politiker och ”folk i allmänhet”. Det är ett fenomen som vi känner igen också från andra europeiska länder. Det finns alltså utrymme för populistisk propaganda och populistiska partibildningar.

I debatten och opinionsbildningen spelade det som kallas ”ögonblickskommunikation” en stor roll. Nya media har inneburit en global spridning av propaganda, en snabb åtkomlighet för påstående och utvalda ”fakta” som vi sedan möter i opinionsbildningen i land efter land,

samma påståenden och teman i opinionsbildningen i Indiens hindutva-populism, i motsättningarna på Balkan, i debatten i Danmark, i USAs ”bibelbälte” och bland dess högerdebattörer, och den här gången som ett påfallande inslag i propagandan i Schweiz.

Idéspridningen är såväl sekulär som med religiösa övertoner. Detta senare är ett fenomen värt mer uppmärksamhet än det brukar få. Det är här inte fråga om ”vanlig” kristendom utan om specifika grupper som också har en politisk agenda. Detta finns bland sektkretsar, i första hand i USA i det som man brukar kalla ”den kristna högern”, men också i andra länder, även i Sverige. Genom publikationer och hemsidor kan man få en ganska tydlig bild av idéerna.

Ett typiskt drag är apokalyptiska föreställningar om Jesu snara återkomst. Staten Israels tillkomst tolkas som uppfyllelse av bibliska profetior, och de senaste årens händelser ses som tecken på att det nu är ”den sista tiden”: krig (Irak, Afghanistan), pest (AIDS tolkas så), naturkatastrofer (klimatförändringarna, orkanerna, tsunamin); 11 september-händelserna och terrorismen. Skeendet tänks utmynna i det stora Armageddon-slaget (vid Har Megido i nuvarande Israel). Man har också en stark lobbyverksamhet, framför allt i USA. En uppfattning om allt detta kan man få bland annat genom hemsidan för den organisation som kallar sig ”The International Christian Embassy Jerusalem” (men i Sverige också genom Livets Ords publikation ”Missionsmagazinet”).

Karakteristiskt för dessa grupper är det *mycket* starka inslaget av antiislamisk propaganda. Den sprids på Nätet, i småskrifter, videos, till och med i serietidningar, och en del av detta har också vandrat in även i den mer seriösa samfundspressen. Flera av de islamofoba stereotyperna som sprids på Nätet och genom riktade e-mailkampanjer kan vi spåra till dessa ”dispensationalister” (som de kallas). Teman därifrån har sedan tagits upp av andra, ovetande om ursprunget, och har fått ett nytt hem i de populistiska främlingsfientliga politiska partierna i Europa. I Schweiz står partiet som kallar sig ”Federala Demokratiska Unionen” nära de här sektkretsarna och sprider deras idéer. Partiet var ett av de drivande inför minarettsomröstningen. Ett tema som det drev särskilt var det som vi kan kalla ”shariarädslan”: påståendet att muslimerna i Schweiz tänkte införa ”sharialagar” av samma slag som taliban tillämpat i Afghanistan och i nordvästra Pakistan. Också kvinnoförtryckstemat betonades i FDU:s propaganda. Ett tredje tema kan vi kalla ”hämnd-argumentet”: Eftersom kristna grupper förföljs och/eller diskrimineras i vissa muslimska länder, så ska man ”ge igen” på muslimerna i det egna landet och diskriminera dem. (Tankegången är märklig: Skulle kristna grupper i muslimska länder få det bättre om muslimer diskrimineras i Europa och man förbjuder minaretbygge i Schweiz?)

Ett tema var att associera muslimer med våld. I mycket spridda affischer hade tecknaren framställt minareter så att de liknade missiler. Detta var då kombinerat med bilden av en djupt beslöjad kvinna i svart och med hotfull hållning.

Det andra, större partiet som drev frågan var det Schweiziska Folkpartiet. Det tog upp samma teman, men spelade också mer på den generella negativa inställningen till invandring (”de tar jobben ifrån oss”, ”de lever på bidrag” etc.). Där finns det en gammal tradition av invandrarfientlighet i Schweiz tydlig redan på 1970-talet – men då riktade mot andra grupper. Temat är att invandrare inte hör till ”oss”; tendensen till etnokrati är mycket tydlig. En ingrediens i propagandan, som tydligen hade effekt, var en videosekvens som spreds på Nätet av FDU. Den visade ett fridfullt idylliskt schweiziskt landskap med betande kor och med det romantiska tutandet av ett alphorn i bakgrunden – ett ljud som plötsligt stördes och dränktes av ett högtalarförstärkt böneutrop på arabiska. Budskapet var alltså: Det där är inte ”vårt folk”, inte vårt *ethnos*. Alphornet uttrycker ”Schweiz’ själ”, men bönekallelsen gör det inte, och då ska det inte få förekomma. (Man kan notera att de fyra minareterna i Schweiz inte används för böneutrop alls!)

Nog känner man igen temana från den schweiziska populismen också i det som sprids i Sverige.